

TÁJTÍPUS-TÉRKÉP KÉSZÍTÉSE ÉS GYAKORLATI HASZNA EGY KISVÍZGYŰJTŐ PÉLDÁJÁN

TÓTH ADRIENN⁸⁷

PREPARATION AND USE OF LANDSCAPE TYPE MAPS AS REFLECTED BY THE STUDY OF A SMALL CATCHMENT

Abstract: Applying the map of landscape types presented in this paper together with the habitat map showing the natural value of the area, a more complete knowledge will be obtained about the area. Regularly updated maps can be effective tools helping sustainable landscape architecture and land-use planning.

BEVEZETÉS

A fenntartható fejlődés, vagy kifejezőbb, de ritkábban használt fordításban fenntartható fejlesztés kifejezést varázsigeeként használva gyakran születnek konkrét problémák megoldására vonatkozó felhívások, majd sokszor csak az adott feladatra összpontosító, a többi tudományterületről, a vizsgált terület földrajzi környezetétől – tehát, legyenek bármilyen kiválóak is, gyakorlatilag a valóságtól – elszigetelt tervek. Szükség van ezért olyan módszerek kidolgozására és alkalmazására, melyek segítségével a különböző kutatási területek munkája összehangolható. Átfogó, tájökölógiai szemlélettel készített tájtípus-térképek és szélesebb körű alkalmazásuk is alkalmas eszköz lehet e cél eléréséhez, elsősorban olyan területek kezelése, földhasználatának megtervezése esetén, ahol egymással ellentétes érdekek mindegyike számára elfogadható megoldást kell találni. Mindenekelőtt rendkívül fontos a vizsgálandó terület határainak meghatározása, ügyelve arra, hogy lehetőség szerint valamilyen szempontból természetes egységet, például vízgyűjtőterületet vizsgáljunk, hiszen ily módon területünk határai természetes határok lesznek és alkalmasint az azt fölépítő tájtípusok határaival egybeesnek.

A jelen tanulmányban mintaterületként bemutatott Tetves-patak vízgyűjtője kiválasztásakor a fent leírtakat tartottuk szem előtt. A Balaton déli vízgyűjtőjének részét képező, mintegy 100 km² nagyságú terület lakóinak megélhetési, munkavállalási gondjaira elsősorban a Balaton közelségére és a kiváló táji adottságokra épülő idegenforgalom, valamint a mezőgazdaság jelenthet megoldást. A földművelés a talajpusztulás által a saját megélhetést (*Jakab G. – Szalai Z.* 2005), a tó eutrofizációját okozva (*Sisák I. – Máté F.* 1993, *DATE Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Kar* 1998) pedig a turizmus fenntarthatóságát fenyegetve

⁸⁷ MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Természetföldrajzi Osztály. 1112 Budapest, Budaörsi út 43-45. E-mail: tot8371@helka.iif.hu

okoz gondot. A tanulmányban bemutatott térkép hasznos kiindulási eszköz lehet az összetett problémával küzdő tájtervezők, földhasználat-tervezők kezében.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

A Tetves-patak vízgyűjtője tájtipológiai vizsgálata során elsőként meghatároztuk a vizsgált terület tájtypusait *Pécsi M. et al.* (1972) „Magyarország tájtypusai” című tanulmányának beosztása alapján.

Marosi S. és *Szilárd J.* 1975-ben elkészítette a „Balaton menti tájtypusok ökológiai jellemzése és értékelése”, majd 1979-ben a „Somogyi tájtypusok jellemzése és értékelése” című munkákat, melyek az általunk vizsgált Tetves-patak vízgyűjtőjét részletesebben vizsgálják. Az utóbbi tanulmány beosztás szerint szintén besoroltuk a terület tájtypusait.

A területet feldolgozó *Pécsi M. és munkatársai* (1972), *Marosi S.* és *Szilárd J.* (1979) munkáit, valamint az élőhelyekre vonatkozó legújabb irodalmat (*Fekete G. et al.* 1997), a vízgyűjtő talajtérképét, domborzatmodelljét, földhasználat-térképét, talajeróziós térképét alapul véve, majd az irodalmi és térképi adatokat terepi bejárásokkal kiegészítve, pontosítva tájökológiai és tájtypológiai térképezést végeztünk. Az ismertetett adottságokat figyelembe véve a mintaterületen tájsejteket (*Kertész Á.* 2003) (ökotópokat), majd ezek figyelembevételével tájtypusokat különítettünk el. A tájtypusok meghatározásakor elsősorban a természeti adottságokat, másodsorban az előbbiekre természetes állapotban beletartozó növényborítottságot, illetve az emberi hatásra megváltozott, de az előbbiektől szintén elválaszthatatlan földhasználatot tekintettük alapvetőnek. A különböző, tájalkotó szereppel bíró tényezők közül a tájtypusok elhatárolásában az egyik legnagyobb szerepet a domborzat, a relatív relief játssza, hiszen az éghajlattal együtt ez határozza meg a többi tényező térbeli változását is (*Marosi S.* 1980). Emellett a genetikai talajtýpusoknak is fontos szerepük van a tájtypusok elhatárolásában. Ezt indokolja az a tény is, hogy a különböző talajtýpusok határa egyéb – ily módon könnyebben megfogható –, elsősorban nedvességbeli különbségeket is jelez. Ezek a különbségek pedig természetesen a tájtypusok elhatárolásakor meghatározó tényezőkkel (pl. mikroklimatikus viszonyok) egybeeshetnek, illetve azokban közrejátszhatnak.

A TETVES-PATAK VÍZGYŰJTŐJÉNEK TÁJTÍPUSAI

A Tetves vízgyűjtőn két fő tájtypus, illetve ezek altýpusai, tájökológiai csoportjai találhatóak a Magyarország egészére vonatkozó, nagyléptékű tájtypus-beosztás alapján (*Pécsi M. et al.* 1972):

1. A keskeny, Balaton-menti parti sáv (amely Magyarország tájbeosztási rendszerében a Somogyi Parti Sík kistájhoz tartozik).

2. A terület túlnyomó része a Somogyi-dombság részét képezi (amely Magyarország tájbeosztási rendszerében a Nyugat-Külső-Somogy kistájhoz tartozik).

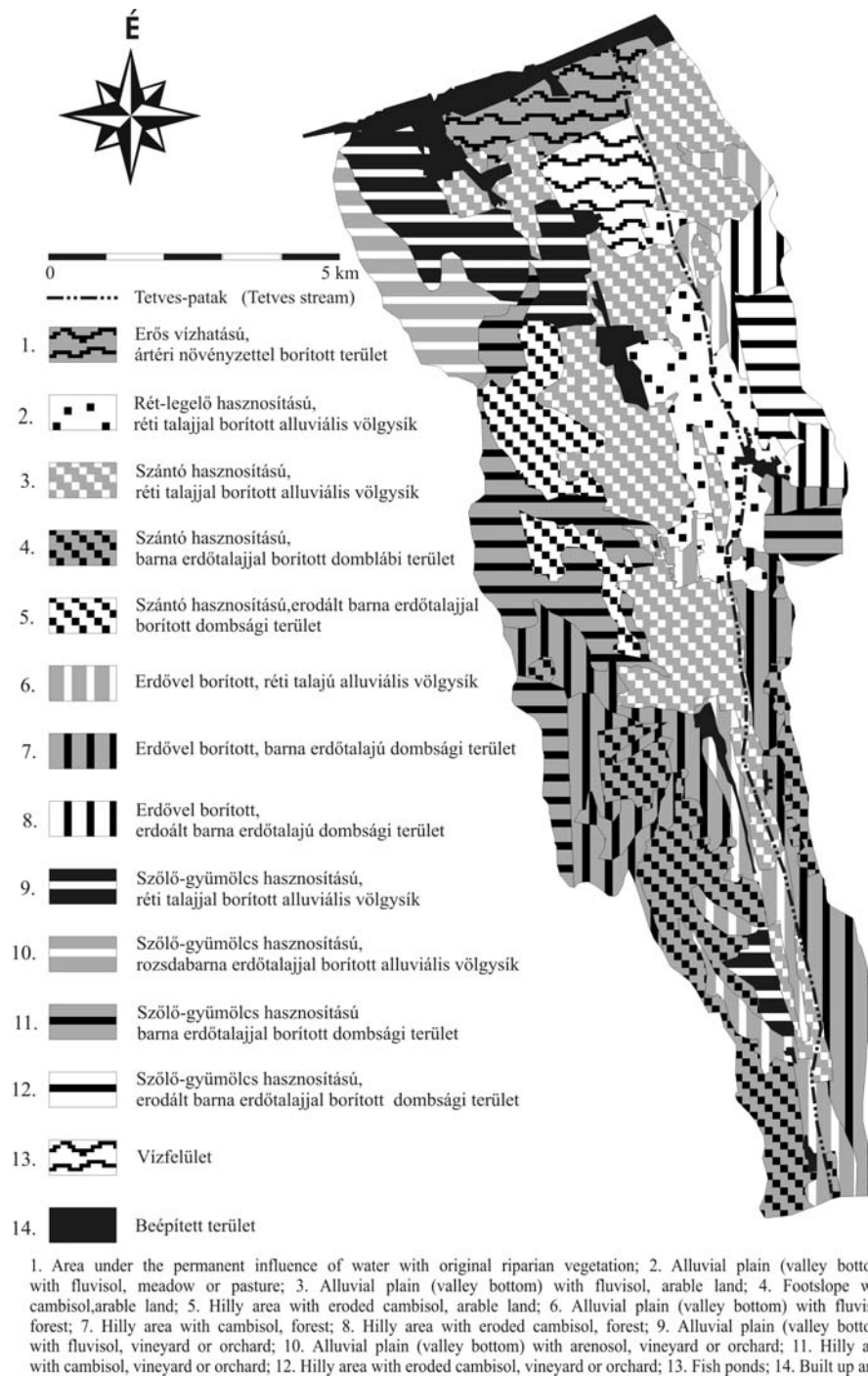
Marosi S. és **Szilárd J.** (1979) a somogyi tájtípusokat rendszerező beosztása szerint a Tetves-patak vízgyűjtőjén az alábbi tájtípusok különíthetők el:

1. Azonális, ártéri növényzetű, öntés- és réti talajú, magas talajvízállású ártéri síkok.
2. Szubatlanti és kontinentális hatás alatt álló, erősen hullámos, löszös síksági ökopottyp-csoport, kultúrmezőség.
3. Szubatlanti, illetve mérsékelten kontinentális hatás alatt álló, gyertyános-tölgyes, részben bükkös, zömében agyagbemosódásos barna erdőtalajú, részben mezőgazdasági hasznosítású, közepesen tagolt löszös dombsági ökopottyp-csoport.

A mintaterületen általunk meghatározott ökotópok figyelembevételével az alábbi tájtípusokat különítettük el, amelyeket az *1. ábrán* mutatunk be:

1. Síksági tájtípusok (a Balaton-parti síknak a területre eső része valamint a völgyek legalacsonyabban fekvő, sík részei):
 - Erős vízhatású, eredeti ártéri növényzettel (nádas, láprét) borított síkság (*Agropyron repens*, *Agrostis stolonifera*, *Alopecurus sp.*, *Glyceria maxima*, *Phragmites australis*, *Rumex sp.*, *Typha angustifolia*)
 - Rét-legelő hasznosítású, réti talajjal borított alluviális völgsík
 - Szántó hasznosítású, réti talajjal borított alluviális völgsík
 - Erdővel borított, réti talajú alluviális völgsík
 - Szőlő, gyümölcsös hasznosítású, réti talajjal borított alluviális völgsík
 - Szőlő, gyümölcsös hasznosítású, rozsdabarna erdőtalajjal borított alluviális völgsík
2. Dombsági tájtípusok (a vízgyűjtő nagy része, a Külső-Somogyi dombsághoz tartozó Gamási-, illetve Karádi-hát):
 - Erdővel borított, barna erdőtalajú, dombsági terület
 - Erdővel borított, erodált barna erdőtalajú dombsági terület
 - Szántóval borított, barna erdőtalajú, domblábi terület
 - Szántóföldi hasznosítású, erodált barna erdőtalajú dombsági terület
 - Szőlő, gyümölcsös hasznosítású, erodált barna erdőtalajú dombsági terület
 - Szőlő, gyümölcsös hasznosítású, barna erdőtalajú dombsági terület

A tájtípusok megnevezésekor azért használjuk az általános „dombsági terület” megnevezést, mert dombhátaikat, völgyoldali lejtőket, kisebb völgyeket egyaránt magában foglaló területeket értünk alatta.

1. ábra A Tetves-patak vízgyűjtőjének tájtípusai
 Figure 1 Landscape types of the Tetves catchment

Az elkészült tájtípus-térkép (1. ábra) a vizsgálataink idején érvényes állapotot tükrözi, ám a helyzet, elsősorban a földhasználat megváltoztatásával, állandóan változhat. A változások nyomán követésével a térkép egyszerűen frissíthető. Az ilyen módon naprakészen tartott térkép, melynek segítségével figyelemmel követhető az egyes tájtípusok arányának változása, a területi tervezés hasznos eszközévé válhat.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban bemutatott, alapnak tekinthető tájtípus-térképet a természetvédelmi értéket is jelző élőhely-térképpel együtt használva teljesebb képet nyerhetünk a területről. Meghatározott feladatok esetén az adott probléma által megkívánt szempontok szerint részletesebb vizsgálatok végezhetők és ezek alapján a térképek tartalma bővíthető. E szempontok bevonása a tájtípusok elkülönítésébe az adott esetben hasznos kiegészítő adatokkal szolgálhat. Példa lehet erre az ipartelepítés, utak nyomvonalának meghatározása, vagy éppen új termőterületek kijelölése, amikor rendkívül fontos a talajok környezeti hatásokkal szembeni puffereképességének ismerete, amelyre vonatkozóan a talajtulajdonságok részletesebb vizsgálatából és az adatok térképi ábrázolásából nyerhetünk képet.

Mivel tehát fontosnak, sőt szükségesnek tartom, hogy a tájvédelem, természetvédelem, tájtervezés és földhasznosítás-tervezés kellően megalapozottak legyenek természetföldrajzi és tájökológiai szempontból is, a bemutatott módon készülő térképek rendszeresen frissítve és szükség szerint bővítve hasznos eszközök lehetnek a fenntarthatóságra törekvő tájtervezők, földhasználat-tervezők kezében.

IRODALOM

- DATE Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Kar** 1998. Talajerózió megjelenési formái a Balaton vízgyűjtőn. Tanulmány. Szarvas.
- Fekete G. – Molnár Zs. – Horváth F.** 1997. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer II. A magyarországi élőhelyek leírása, határozója és a Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest.
- Jakab G. – Szalai Z.** 2005. Barnaföld erózióérzékenységének vizsgálata esőztetéssel a Tetves-patak vízgyűjtőjén. Tájökológiai Lapok 3/1. pp. 177-189.
- Kertész Á.** 2003. Tájökológia. Holnap Kiadó, Budapest.
- Marosi S.** 1980. Tájkutatói irányzatok, tájértékelés, tájtipológiai eredmények. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Marosi S. – Somogyi S.** (szerk.) 1990. Magyarország kistájainak katasztere II. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Marosi S. – Szilárd J.** 1975. Balaton menti tájtípusok ökológiai jellemzése és értékelése. Földrajzi Értesítő 24/4. pp. 439-477.
- Marosi S. – Szilárd J.** 1979. Somogyi tájtípusok jellemzése és értékelése. Földrajzi Értesítő 27/1-2. pp. 51-85.
- Pécsi M. – Somogyi S. – Jakucs P.** 1972. Magyarország tájtípusai. Földrajzi Értesítő 21/1. pp. 5-12.
- Sisák I. – Máté F.** 1993. A foszfor mozgása a Balaton vízgyűjtőjében. Agrokémia és Talajtan 42/3-4. pp. 257-269.